

Myśliński, Jerzy

Strona finansowa wydawnictwa "Krytyka" 1910-1913

Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego 5/1, 203-208

1966

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

JERZY MYŚLIŃSKI

STRONA FINANSOWA WYDAWNICTWA „KRYTYKA”
1910—1913

W okresie wydawania w Krakowie przez Wilhelma Feldmana postępowego miesięcznika „Krytyka”, pomieszczającego szereg prac działaczy lewicowych i wyrażającego poglądy radykalnej inteligencji galicyjskiej, często bezpośrednio związanej z ruchem socjalistycznym, znaczna liczba jego przeciwników czyniła redaktorowi zarzut, iż czerpie z tego przedsięwzięcia pewne zyski kosztem autorów. Sam redaktor i wydawca oraz jego zwolennicy twierdzili, iż nie ma z tego wydawnictwa żadnych korzyści materialnych, a nawet dawali do zrozumienia, iż jest ono deficytowe. Niżej zaprezentowany, fragmentaryczny wprawdzie, materiał niechaj przynajmniej częściowo rozstrzygnie ten dylemat. Dane przedstawione niżej pochodzą z fragmentów ksiąg rachunkowych „Krytyki” i dotyczą lat 1910—1913, przy czym stosunkowo najpełniejsze dane pochodzą z lat 1910 i 1913, z tego bowiem okresu zachowały się księgi rachunkowe prowadzone przez samego wydawcę¹. Z tych samych lat, a także częściowo z roku 1911, pochodzą rachunki z Drukarni Literackiej w Krakowie za druk miesięcznika, niekiedy z wyszczególnieniem kosztów samego druku, dodatkowych korekt, klisz, nadbitek, a także prac introligatorskich². Wzmiankowane księgi rachunkowe były prowadzone normalną wówczas metodą, zawierającą wyszczególnienie wpływów i sumę dochodów w miesiącu i równocześnie także wyszczególnienie wydatków i ich sumę oraz saldo, przy czym nie zawsze saldo (ujemne lub dodatnie) przenoszono na miesiąc następny. Czyniono tak przez cały rok 1910 oraz od lipca 1913 r. Od stycznia do lipca 1913 r. nie doliczano salda do wpływów następnego miesiąca. Sprawę tę należy mieć koniecznie na uwadze przy analizowaniu tabeli 2.

„Krytyka” ukazywała się w Krakowie od roku 1896 do lipca 1914 r. (z przerwą w latach 1897—1898), przy czym W. Feldman był jej redakto-

¹ Bibl. Jag., rkps 177/62 i 179/62.

² Tamże, rkps 178/62.

rem i wydawcą od roku 1901. Przez cały ten czas pismo było miesięcznikiem, a w 1914 r. dwutygodnikiem. W omawianych tu latach 1910—1913 „Krytyka” ukazywała się w formacie $18,5 \times 11$ cm, przy czym część nakładu przeznaczoną dla zaboru rosyjskiego drukowano na bibułce. Od roku 1904 pojedynczy numer „Krytyki” kosztował 1,20 k., a od 1912 r. 1,75 k. „Krytyka” była jedynym pismem podającym w tzw. stopce datę ukończenia druku każdego numeru. Było to prawdopodobnie pomocne przy reklamacjach prenumeratorów zgłaszanych wydawcy bądź w agencjach³.

Według wymienionych już ksiąg rachunkowych, prowadzonych zapewne przez W. Feldmana na użytek prywatny, deficyt wydawnictwa w latach 1907—1912 był następujący: 1907 — 1827,44 k., 1908 — 1415,00 k., 1909 — 1445,52 k., 1912 — 805,82 k.

Brak jest danych za rok 1911. Natomiast rok 1910 przyniósł dochód w wysokości 486,51 k., a zatem znikomy. Mniej jasno przedstawia się sprawa finansów w roku 1913, bowiem, jak to już wyżej sygnalizowałem, do lipca 1913 r. wydawca nie prznosił na następne miesiące salda dodatniego, dopiero od lipca począwszy do grudnia tegoż roku włącznie, kiedy to miesiąc lipiec wykazał saldo ujemne, prznosił je na następne miesiące. Gdyby zatem brać rezultat grudnia jako końcowy dla tego roku, otrzymalibyśmy deficyt w wysokości 1236,63 k. Jeżeli jednak odejmiemy tę sumę od sumy dochodów uzyskanych w miesiącach styczeń—czerwiec (2604,51) otrzymamy nadwyżkę w wysokości 1277,88 k. (por. tab. 2).

Tabela 1 zawiera dane dotyczące kosztów technicznych wydawnictwa za lata 1910—1913, przy czym stosunkowo pełne dane dotyczą jedynie lat 1910 i 1913. Tam gdzie to było możliwe, podano poza ogólnymi kosztami druku także koszty dodatkowych korekt, nadbitek, klisz oraz druku okładki. W skład ogólnych kosztów druku nie wchodziły prace introligatorskie. Tabela zawiera także dane o nakładach. Druga cyfra w rubryce „nakład” wymieniana w 1913 r. dotyczy dodatkowego nakładu odbijanego na bibułce.

Poza kosztami druku i prac introligatorskich do wydatków dochodziły jeszcze koszty przesyłki numeru prenumeratorom. Koszty te kształtowały się w granicach 50—100 k. miesięcznie zależnie od wysokości nakładu. W 1913 r. doszły jeszcze dodatkowe koszty transportu specjalnych przesyłek do Petersburga, wynoszące od 12 do 120 k. miesięcznie. Prawdopodobnie były to przesyłki aktualnych i dawniejszych numerów pisma, do-

³ Zawartość wszystkich roczników „Krytyki” oraz częściowo rozwiązane pseudonimy autorów, a także wstęp zawierający bardzo schematyczną i odbiegającą od rzeczywistości ocenę pisma por.: „Krytyka” 1899—1914. *Bibliografia zawartości*. Opracował Witold Suchodolski, Wrocław 1953.

Tabela 1

Miesiąc i rok	Nakład	Ogólny koszt druku w koronach	w tym:				Koszt prac intrologiga- torskich
			okładki	korekty	odbitek	klisz	
I 1910	2200+400	1247,42	—	—	—	200,00	50,00
II 1910	?	911,88	—	—	—	—	—
III 1910	?	731,62	—	—	—	—	40,00
IV 1910	?	937,41	—	—	—	—	46,92
V 1910	?	736,30	—	—	—	32,00	42,72
VI 1910	1850	1008,53	51,75	5,00	8,00	227,00	43,52
VII-VIII 1910	1850	951,43	50,00	10,00	12,00	—	?
IX 1910	1790	887,00	—	—	—	180,00	44,00
X 1910	?	696,51	—	—	—	—	40,00
XI 1910	1700	792,78	—	—	—	110,00	?
XII 1910	1690	673,42	—	—	—	—	37,40
XI 1912	1450	761,64	—	—	—	—	?
XII 1912	1450	706,27	44,00	6,00	—	—	?
I 1913	2000	1130,80	—	—	—	170,00	?
II 1913	1700	784,20	—	—	—	90,00	46,00
III 1913	1600	669,10	—	—	—	—	32,59
IV 1913	1550	848,60	—	—	—	120,00	?
V 1913	1525	737,15	—	—	—	—	40,00
VI 1913	1325	813,40	—	—	—	120,00	35,00
VII-VIII 1913	1325+200	1053,25	—	—	56,50	160,00	44,50
IX 1913	1300+180	790,55	—	—	39,50	—	37,50
X 1913	1250+175	703,91	—	—	—	—	?
XI 1913	1220+175	616,74	—	—	—	—	34,00
XII 1913	1245+175	659,05	42,00	10,00	—	—	35,50

konywane w jakimś związku z prof. Janem Baudouin de Courtenay, o czym świadczą odpowiednie adnotacje w księgach. Ponadto do wydatków wchodziły koszty reklamy. Nie były one jednak wysokie i wynosiły w 1910 r. ponad 500 k., a w 1913 r. niecałe 100 k. Feldman reklamował „Krytykę” przede wszystkim za pośrednictwem lwowskiego „Głosu”, „Gazety Nauczycielskiej”, krakowskiego „Naprzodu” i „Nowej Reformy”, a także warszawskiej „Nowej Gazety”. W roku 1910 wydawca wyasygnował także ponad 200 k. na agitację i werbowanie prenumeratorów w miejscowościach prowincjonalnych w Galicji. Wreszcie honoraria stanowiły poważną część wydatków. W omawianych latach wydawca płacił większości autorów po 10 h. za wiersz druku (ponad 80% wszystkich honorariów). Sam również brał honorarium w wysokości 10 h. Stosował jednak także i inne stawki. Po 8 h. za wiersz płacił przede wszystkim za sprawozdania, które opracowywali m. in. następujący autorzy: Konrad Stefań-

Tabela 2

Miesiąc i rok	Wpływy	Wydatki	w tym:		Saldo
			honoraria	redakcja i administra- cja	
I 1910	3228,60	2597,04	556,04	300,00	+631,56
II 1910	2945,69	2200,09	494,08	300,00	+745,60
III 1910	1924,08	1888,09	314,65	300,00	+46,90
IV 1910	2574,51	2074,51	463,38	300,00	+500,00
V 1910	2126,89	1862,30	414,22	300,00	+264,59
VI 1910	2037,88	1917,62	416,10	300,00	+120,26
VII 1910	1761,55	2533,98	600,75	300,00	-772,43
VIII 1910	796,81	1099,83	—*	300,00	-303,02
IX 1910	1925,16	2450,32	407,69	300,00	-525,12
X 1910	2568,27	2526,14	481,66	300,00	+42,13
XI 1910	1968,44	1745,96	485,97	300,00	+222,48
XII 1910	2319,09	1832,58	327,85	300,00	+486,51
I 1913	3554,17	2678,40	—	350,00	+875,77
II 1913	2804,05	2206,53	—	350,00	+597,52
III 1913	2100,04	1592,45	—	350,00	+507,59
IV 1913	2478,10	2100,29	—	350,00	+347,81
V 1913	1958,11	1851,16	—	350,00	+107,75
VI 1913	1811,01	1711,44	445,20	350,00	+98,07
VII 1913	1637,87	2368,90	—	350,00	-731,03
VIII 1913	359,85	1230,87	—*	350,00	-881,02
IX 1913	1233,68	2599,00	—	350,00	-1366,32
X 1913	1500,16	2818,56	—	350,00	-1318,40
XI 1913	1367,24	2516,98	—	350,00	-1149,74
XII 1913	1690,82	3017,45	—	350,00	-1326,63

ski, Helena Orsza-Radlińska, Tadeusz St. Grabowski, Emil Kipa, Kazimierz Bleszyński, Edward Woroniewski, Adam Skwarczyński. Po 12 h. płacił m. in. Bolesławowi Limanowskiemu, Wacławowi Sieroszewskiemu i J. Lisowskiej. Stosunkowo liczna grupa autorów otrzymywała honorarium w wysokości 15 h., przeważnie jednak za utwory poetyckie (Hanna Zahorska, Mieczysław Smolarski, Stefania Tatarówna, Tadeusz Miciński, Antoni Waśkowski, Jerzy Niementowski, Artur Schroeder, Józef Gluźniński, Kazimiera Hłakowiczówna, Julia Dicksteinówna, Józef Rachwał). Najwyższą stawkę, 20 h., otrzymywali jedynie spadkobiercy Wyspiańskiego, Leopold Staff i Władysław Orkan.

W sumie wydatki na jeden numer w 1910 r. przy przeciętnym nakładzie ok. 2000 egz. kształtowały się w granicach 1760 k., z czego ok. 24%

* W lipcu ukazywał się numer podwójny za lipiec i sierpień, stąd honoraria płacono tylko w lipcu. W 1913 r. z wyjątkiem czerwca brak oddzielnych danych o honorariach.

pochłaniały honoraria autorskie, ok. 52% druk, 2% intrologatornia, 4% porto, 1% reklama i 17% honoraria redakcji i administracji. W roku 1910 na redakcję i administrację wydatkował wydawca po 300 k. miesięcznie. W 1913 r. koszt wydania numeru był prawdopodobnie nieco wyższy i wynosił ok. 2000 k. przy mniejszym nakładzie, wyższych honorariach redakcji i administracji (350 k. miesięcznie) oraz stosunkowo wysokich kosztach ekspedycji.

Tabela 2 prezentuje ogólne dochody i wydatki wydawnictwa za lata 1910 i 1913 z wyszczególnieniem, przy niektórych pozycjach, wydatków na honoraria oraz wydatków na redakcję i administrację.

Dochody „Krytyki” pochodziły w niewielkiej części z inseratów i przede wszystkim z prenumeraty i sprzedaży czasopisma. Dochody z nielicznych inseratów w 1910 r. wyniosły niewiele ponad 100 k., a w 1913 r. około 300 k. Sprzedaż miesięcznika odbywała się głównie za pośrednictwem firm księgarskich oraz agencji, które dokonywały na zlecenie wydawcy „Krytyki” także operacji finansowych, np. przekazywania sum poszczególnym autorom tytułem honorariów itp. I tak, w omawianym okresie następujące księgarnie i agencje rozpowszechniały „Krytykę”: w Krakowie — Gebethner i Spółka, Hopcas i Salamonowa, Friedlein, S. A. Krzyżanowski; we Lwowie — H. Altenberg, Księgarnia Polska; w Warszawie E. Wende, Szenic, Gustaw Centnerszwer, Księgarnia Powszechna; w Poznaniu: — Mieczysław Leitgeber, Cybulski, Księgarnia św. Wojciecha; w Katowicach — Oppenheim; poza tym Jakubowski w Nowym Sączu, Idzikowski w Kijowie, Schor w Buczaczu, Jeleń w Tarnowie, Jaroszowa w Rzeszowie, Ziemiański w Żytomierzu, Kaufman w Łodzi, Księgarnia Polska w Petersburgu oraz księgarnie w Moskwie, Londynie, Chicago, Antwerpii, Buffallo, Paranie, Czicie i innych miejscowościach.

W rezultacie, jak się zdaje, po roku 1910 wydawnictwo wyszło już z okresu poważniejszych trudności finansowych, choć pewna równowaga w bilansie nie była stała i utrzymywała się kosztem poważnego wysiłku i przedsiębiorczości wydawcy. Stosunkowo dobre rezultaty finansowe wydawnictwa pozwoliły Feldmanowi w 1914 r. wydawać „Krytykę” raz na dwa tygodnie. Jeżeli jednak porównać to wydawnictwo z podobnym tematycznie np. krakowskim konserwatywnym „Przeglądem Polskim”, drukowanym w skromnym nakładzie 500 egz. i dotowanym stale przez Stanisława Tarnowskiego, przyciągającego bardzo dobre pióra do współpracy — rezultaty osiągnięte przez „Krytykę” były bardzo dobre. Zasługa w tym przede wszystkim wydawcy i redaktora, który potrafił dotrzeć do czytelnika z tym postępowym periodykiem, odpierając stale ataki, których nie szczędziła mu zwłaszcza krytyka pism konserwatywnych, a potem głównie narodowodemokratycznych. Wydawca odparowywać musiał także krytykę z lewicy, zwłaszcza ze strony rewolucyjnego skrzydła w ruchu

robotniczym, którego przedstawiciele zarzucali Feldmanowi zbyt uleganie PPS Frakcji Rewolucyjnej, co rzeczywiście miało miejsce w omawianym tutaj okresie, jakkolwiek krytycy tego kierunku także czasem gościli na łamach pisma. Pozostaje jeszcze, poza problematyką polityczno-społeczną, cały szeroki dział literatury i krytyki literackiej, sztuki i pedagogiki, który nadal czeka na osobną ocenę przedstawicieli odpowiednich dyscyplin.